

A Semantic Map of Possessive Pronominal Clitics in Pertensive Constructions of New Persian

Vol. 13, No. 6, Tome 72
pp. 289-323
January & February
2023

Zahra Etebari¹ , Ali Alizadeh^{2*} , & Mehrdad Naghzguy-Kohan³

Abstract

This article studies semantic development of pronominal clitics in adnominal possessive constructions of New Persian (NP), i.e. 10th to 20th centuries. Although the structure of Persian possessive constructions has received attention in the previous literature, their semantic development is poorly noted. Since clitical possessors in adnominal constructions are not observed before NP, the investigation of their development will be beneficiary to understand semantic development of possession. A historical corpus of 500,000 words from prose texts of this period is investigated from which 1952 examples including clitical possessors are extracted. According to Heine (1977), Nikiforidou (1991), Koptjevskaja Tamm (2002), and Lehmann (2002), 21 meaning relations for possessive constructions with clitical possessors are introduced and the frequencies of each relation in the corpus and per century are represented. The diachronic investigation shows that the meaning relations are not distributed equally in various centuries but demonstrate a transfer from more concrete to more abstract relations. The body part and kinship relations are the most frequent which together with ownership are introduced as basic meanings of possessive constructions. Based on the semantic extension map of genitive structures introduced by Nikiforidou (1991), a map of semantic development of the above mentioned constructions is depicted with modifications. Moreover, the study shows that the third person singular and then first singular pronominal clitics have the most frequent usage in the corpus. In addition to contributing to understanding of semantic development of possession, the findings also represent linguistic criteria for stylistic analysis and dating of NP manuscripts.

Keywords: pertensive, possession, pronominal clitic, semantics, New Persian

1. Ph.D. Candidate, Department of Linguistics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8175-6226>
2. * Corresponding author: Professor, Department of Linguistics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; Email: alalizadeh@um.ac.ir, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5941-457X>
3. Professor, Department of Linguistics, Bu Ali Sina University, Hamedan, Iran; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1437-4532>

Received: 31 January 2021
Received in revised form: 13 June 2021
Accepted: 7 July 2021

1. Introduction

This article studies semantic development of pronominal clitics (PCs) as possessors of pertainive constructions in New Persian (NP). The structure of the adnominal possessive constructions in this language is pertainive, not genitive, since it is the head of the construction, the possessee, that is either marked by an ezafeh particle followed by a nominal or pronominal possessor, or marked by a clitical possessor. Since clitical possessors in adnominal constructions are not observed before NP, the investigation of their development during NP will be beneficiary to understand semantic development of possession.

2. Literature Review

In the previous literature, there are many studies trying to categorize different meaning relations represented by possessive constructions. However, there have been disagreements on which possessive relations depict basic meaning of possession and how different meanings are related to or derived from each other. Some consider ownership as basic meaning but others show that whole-part and/or kinship are more basic. Nikiforidou (1991) discusses that various meanings are derived based on metaphoric mapping and by studying European languages introduces a map of semantic extension for genitive structures which will be an starting point in our analysis.

3. Methodology

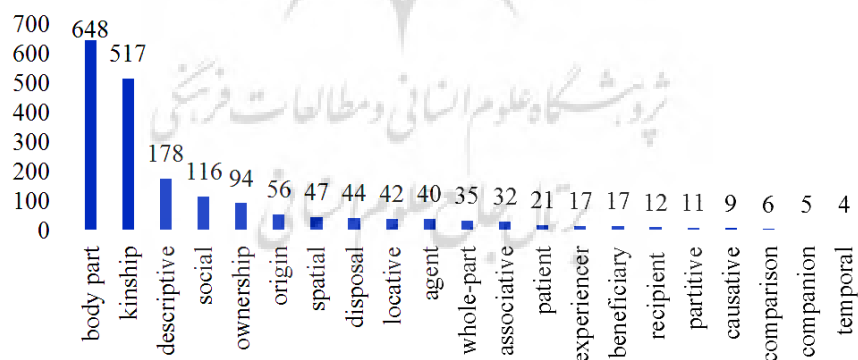
Since the study is diachronic, the data are of written type and only the prose texts of NP period, 10th to 20th centuries, are studied. From each century, three manuscripts with different authors are selected. The corpus consists of about 500000 words, including 15000 words per manuscript, from which 1952 adnominal possessive constructions including clitical possessors are

extracted. Their semantic relations are represented based on the descriptions in Heine (1977), Nikiforidou (1991), Koptjevskaja-Tamm (2002) and Lehmann (2002). The frequencies of the semantic relations per century in addition to their growth are demonstrated and a semantic map of their development is depicted based on the semantic extension map of genitive structures introduced by Nikiforidou (1991), but with modifications.

4. Results

The analyses show that the most frequent relations encoded by the possessive PCs in the whole corpus and per century are body-part and kinship relations, with 60% of the sample in total. The ownership relation includes only 5% of the data. All semantic relations show increase of usage through centuries and some are rare or recent. Figure (1) demonstrates frequencies of different semantic relations in total.

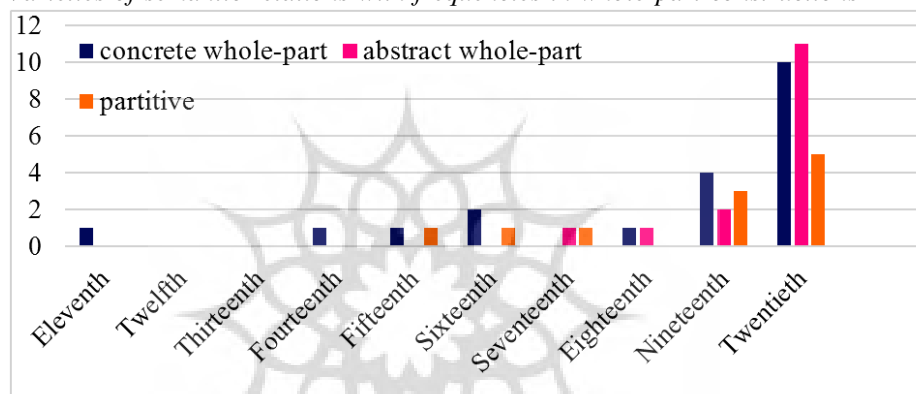
Figure 1.
Frequency of semantic relations in possessive constructions with clitical possessor

Moreover, a transfer from more concrete to more abstract concepts to be included in possessive relations is detected. This is more observable for the whole-part relation where the more abstract concepts of partitivity or quantification are not used sooner than 15th century (Fig 2).

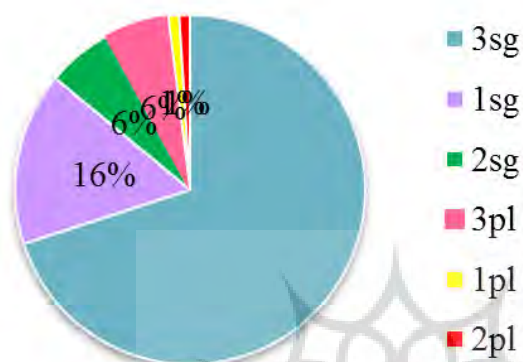
Figure 2

Varieties of semantic relations with frequencies in whole-part constructions

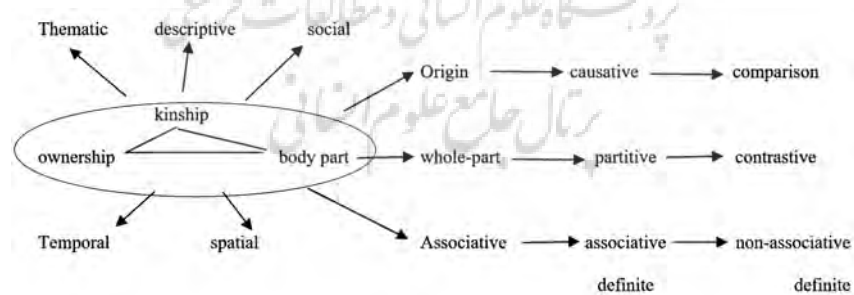
This issue is also supported with the data showing that the 3sg PC has the most frequent usage, 70%, in the corpus and covers the most variety of the semantic relations. Figure 3 depicts frequencies of different person and number features of the PCs.

Figure 3
Frequencies of different person and number features of possessive pronominal clitics

Based on the attested data and the map of genitive semantic extensions by Nikiforidou (1991), the diachronic semantic map of possessive PCs in NP is represented as in Figure 4, where three relations of body part, kinship and ownership together are considered as basic meanings and other relations are derived from them during centuries.

Figure 4
diachronic semantic map of possessive pronominal clitics in New Persian

5. Discussion and Conclusion

The findings do not support the hypothesis that ownership or legal possession is the basic meaning in genitive (here pensive) constructions. It is also showed that the non-pronominal functions of the 3sg PC, named as contrastive-partitive and definite, are results of the semantic extensions and abstraction of the possessive constructions leading to its reanalysis.

دوماهنامه بین‌المللی

۱۳د، ش ۶ (پیاپی ۷۲)، بهمن و اسفند ۱۴۰۱، صص ۲۸۹-۳۲۳

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.79.1>

نقشه معنایی مالک واژه‌بستی در ساخت اضافی فارسی نو

زهره اعتباری^۱، علی‌علیزاده^{۲*}، مهرداد نغزگوی کهن^۳

۱. دانش‌آموخته دکتری گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲. دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۳. استاد گروه زبان‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۲

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تحول معنایی واژه‌بست‌های ضمیری در ساخت ملکی اسمی فارسی نو، قرن چهارم تا چهاردهم هجری، می‌پردازد. اگرچه مالکیت از منظر ساختی مورد توجه پژوهش‌هایی بوده، اما تاکنون تحولات معنایی ساخت ملکی مطالعه نشده است. به این دلیل که مالک واژه‌بستی وابسته اسم تا پیش از فارسی نو مشاهده نمی‌شود، بررسی تحولات رخ داده در این ساخت برای فهم تحول معنایی مالکیت راهگشا خواهد بود. پیکره‌ای تاریخی متشکل از پانصد هزار واژه از متون نثر این دوره بررسی و از آن میان ۱۹۵۲ نمونه شامل واژه‌بست‌های ضمیری ملکی استخراج شد. بر مبنای چارچوب نظری هاینه^۱ (1997)، نیکفوریدو^۲ (1991)، کوپچوسکایاتم^۳ (2002) و لمان^۴ (2002)، ۲۱ رابطه معنایی در ساخت ملکی با مالک واژه‌بستی معرفی شد و بسامد هر یک در پیکره و به تفکیک قرن ارائه شد. بررسی‌های در زمانی نشان داد که روابط معنایی در طول فارسی نو توزیع یکسانی نداشته، بلکه مسیری را از روابط عینی‌تر به انتزاعی‌تر به نمایش می‌گذارند. دو رابطه خویشاوندی و اعضای بدن بیشترین بسامد را دارند که در کنار تملک به‌عنوان معانی بنیادین مالکیت معرفی شده‌اند. بر پایه نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی در نیکفوریدو (1991)، نقشه تحولات معنایی ساخت مذکور با اصلاحاتی ارائه شد. همچنین نشان داده شد که در میان انواع شخص و شمار، «ش» و پس از آن «م» بیشترین بسامد را دارند. یافته‌های پژوهش نه تنها به فهم اشتقاق معانی مالکیت کمک می‌کند، بلکه معیارهایی زبان‌شناختی برای بررسی سبک‌شناختی و زمان‌بندی متون فارسی نو ارائه داده است.

واژه‌های کلیدی: ساخت اضافی، مالکیت، واژه‌بست ضمیری، معنی‌شناسی، فارسی نو.

E-mail: alalizadeh@um.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

یکی از نقش‌های پربسامد واژه‌بست‌های ضمیری در زبان فارسی نقش ملکی است. مالکیت در زبان‌ها از منظر صوری در سه ساخت اسمی^۱، محمولی^۲ و خارجی^۳ دیده می‌شود که زبان فارسی نیز دارای هر سه ساخت است (نفزگوی کهن، ۱۳۹۵، ص. ۱۷۶). در مالکیت اسمی که ساخت بررسی‌شده در این پژوهش است، یک گروه اسمی شامل دو واحد زبانی مالک و مملوک بوده و دارای ساخت اضافی است؛ به این معنا که مالک (وابسته) به مملوک (هسته) اضافه می‌شود. از این منظر ارتباط نزدیکی میان ساخت اضافی و ملکی برقرار است؛ به طوری که «لازمه هر بحثی دربارهٔ اضافی‌ها، بحث در ارتباط با ملکی‌ها به‌طور کل خواهد بود» (Lander, 2008, p. 581). اگرچه ساخت مالکیت اسمی در فارسی نیز نوعی ساخت اضافی خوانده می‌شود، با این حال با ساخت اضافی^۴ در زبان‌هایی همچون انگلیسی متفاوت است. در فارسی، این مملوک یا هستهٔ گروه اسمی، و نه مالک یا وابسته، است که توسط کسرهٔ اضافه یا واژه‌بست ضمیری نشان‌دار می‌شود. به همین سبب، این نوع ساخت هسته‌نشان (Nichols, 1992) یا پی‌آیندی^۵ (Dixon, 2010) نامیده شده است که در مقابل ساخت‌های وابسته‌نشان یا اضافی قرار می‌گیرند. در پژوهش حاضر اما به پیروی از پیشینهٔ مطالعات این ساخت در زبان فارسی، از آن با عنوان اضافی نام می‌بریم، اما منظور همان ساخت پی‌آیندی است.

اگرچه ساختار و تحول مالکیت اسمی و واژه‌بست ضمیری در زبان فارسی مورد مطالعه قرار گرفته است، برای مثال در درزی و افشار (۱۳۹۲) و مزینانی و شریفی (۱۳۹۴)، با این حال چگونگی روابط معنایی و اشتقاق آن‌ها در ساخت ملکی زبان فارسی مورد توجه پژوهشگران این حوزه نبوده است. از طرفی، ساخت مالکیت اسمی با مالک واژه‌بستی به‌ندرت پیش از دورهٔ فارسی نو مشاهده شده است، زیرا تا پیش از آن در فارسی میانه، واژه‌بست ضمیری به‌سبب پیروی از قانون واکرناگل^۶ همواره در خارج از گروه اسمی به‌شکل مالک خارجی به‌کار می‌رفته است. بدین ترتیب فرض بر آن است که بررسی تحولات معنایی رخ داده در این ساخت کمک شایانی به فهم چگونگی گسترش معنایی مالکیت در زبان‌ها خواهد کرد. به‌عبارت دیگر، گسترش معنایی واژه‌بست‌های ضمیری ملکی در طول فارسی نو می‌تواند مسیری در زمانی را

برای اولویت‌های نقشی این ساخت در اختیار قرار دهد. در همین راستا، مقاله حاضر حول این مسئله شکل گرفته است که آیا روابط معنایی ملکی در طول تاریخ یکسان بوده یا می‌توان تحولی را در معنای آن مشاهده کرد؛ در این صورت اشتقاق معانی مختلف به چه صورت شکل گرفته است. بدین منظور، پژوهش درپی روشن ساختن روابط معنایی و بسامد آن‌ها در ساخت مذکور و همچنین تحلیل تحولات آن‌ها و اشتقاق معانی جدیدتر در قرون مختلف فارسی نو است. هدف دیگر ارائه نقشه جامع معنایی برای این واژه‌بست ملکی زبان فارسی است.

سازماندهی مقاله حاضر به این صورت است که ابتدا در بخش ۲ پیشینه پژوهش‌های صورت‌گرفته در ارتباط با معانی مالکیت معرفی خواهد شد. بخش ۳ چارچوب نظری پژوهش را متشکل از آرای پژوهشگران در ارتباط با روابط معنایی و همچنین نقشه معنایی ساخت اضافی که تحلیل مقاله حاضر مبتنی بر آن است، معرفی می‌کند. در بخش ۴، جمع‌آوری داده‌ها و روش انجام پژوهش شرح داده شده و در بخش ۵ تحولات معنایی و بسامدی داده‌ها در طول تاریخ مورد تحلیل قرار گرفته و در پایان نقشه گسترش معنایی در این ساخت ترسیم می‌شود. بخش ۶ به نتیجه‌گیری و دستاوردهای پژوهش می‌پردازد.

۲. پیشینه پژوهش

در پیشینه مطالعاتی روابط معنایی در ساخت ملکی، انواع معانی را در درجه اول به دو دسته تفکیک‌پذیر^{۱۱} یا غیرتعلق و تفکیک‌ناپذیر^{۱۲} یا تعلق تقسیم می‌کنند. رابطه تفکیک‌ناپذیر شامل روابط جزء - کل و خویشاوندی است که در برخی زبان‌ها همچون زبان موسائو - امیرا^{۱۳}، متفاوت از سایر روابط رمزگذاری می‌شوند. در زبان پولوات^{۱۴}، اعضای بدن متفاوت از سایر روابط ملکی نمایه‌گذاری شده است (Aikhenvald, 2012, p. 3). حتی در بعضی زبان‌ها برای روابط خویشاوندی بر این مبنا که رابطه نزدیک یا دور یا خونی یا غیرخونی است، از نشانه‌های ملکی مختلفی استفاده می‌شود (Aikhenvald, 2012, p. 13). در زبان فارسی اما تمایز بارزی در رمزگذاری انواع روابط معنایی ملکی مشاهده نشده است و احتمالاً از همین منظر تحولات معنایی ساخت مالکیت اسمی در این زبان مورد توجه مطالعات نبوده و بیشتر به ساختار مالکیت (از جمله نغزگوی کهن، ۱۳۹۵؛ شریفی، ۱۳۸۸؛ ملکی و نغزگوی کهن، ۱۳۹۸) پرداخته‌اند.

ساخت ملکی یا اضافی از منظر معنایی روابط مختلفی را از جمله خویشاوندی، اجتماعی، جزء - کل، تملک^{۱۵}، توصیفی^{۱۶} و غیره (Koptjevskaja Tamm, 2002) نمایندگی می‌کند. این مسئله که معنای بنیادین در ساخت ملکی کدام است و معانی مختلف چگونه از یکدیگر مشتق شده‌اند، همواره محل بحث بوده است. در بیشتر منابع، تملک معنای بنیادین ساخت ملکی معرفی شده است (Lyons, 1977; Nikiforidou, 1991)؛ با این حال برخی روابط خویشاوندی و جزء - کل را بنیادی‌تر می‌دانند. یاندا^{۱۷} (2018, p. 246) اظهار می‌کند که در بین زبان‌ها، ساخت‌های ملکی به‌ندرت رابطه تملک را نمایندگی می‌کنند و روشن نیست چه دلیلی برای اهمیت دادن بیشتر به این رابطه نسبت به سایر معناها وجود دارد. افرادی نیز رابطه اعضای بدن را مرسوم‌تر از سایر روابط در نظر گرفته‌اند (Seiler, 1983). سیلر^{۱۸} (1983, p. 18) نشان می‌دهد که در زبان‌های آسترونزیایی مانند تولایی^{۱۹} که در آن‌ها حذف مالک وجود دارد، بین دو رابطه اعضای بدن و خویشاوندی، حذف مالک با بسامد بیشتری برای اعضای بدن اتفاق می‌افتد و برای خویشاوندی بسامد کم‌تری دارد. وی این را نشانه‌ای از رابطه «ذاتی» و «نزدیک (صمیمی)» می‌داند.

اضافه بر این، در ارتباط با تقدم مالکیت بر روابط نحوی در ساخت اضافی نیز اختلاف نظرهایی وجود دارد. برخی پژوهشگران (Kurylowicz, 1965; Benveniste, 1962) دو نقش فاعلی و مفعولی اضافی را پایه‌ای‌تر از سایر نقش‌ها همچون مالکیت و جزء - کل دانسته‌اند. ایشان معتقدند معناهای دیگر ملکی از همان دو نقش مشتق شده‌اند. دیگران (Jespersen, 1961; Nikiforidou, 1991) معتقدند معنای اضافی پیش و پیش از هر چیز ملکی است و در واقع تملک معنای بنیادین ساخت اضافی است. به عبارت دیگر، گذار از این معنا به دو معنای فاعلی و مفعولی به صورتی آسان و طبیعی انجام می‌گیرد، درحالی که عکس آن امکان‌پذیر نیست. آخنوالد^{۲۰} (2012) روابط نحوی در گروه اسمی را کاملاً متفاوت از ساخت مالکیت می‌داند. وی معتقد است در اسم‌سازی‌های مشتق شده از فعل، همچون عبارت «رسیدن بهرام»، «بهرام» فاعل «رسیدن» است و تنها به این دلیل که نشان‌گذاری این ساخت شبیه ساخت ملکی است، به نظر می‌رسد «بهرام» مالک و «رسیدن» مملوک است؛ با این حال نمی‌توان آن را با عباراتی همچون «بهرام یک رسیدن داشت» یا «رسیدن متعلق به بهرام است» جایگزین کرد (Aikhenvald, 2012).

6 p. تیلور^{۲۱} (1989, p. 670) این روابط را نیز بخشی از روابط ملکی در نظر گرفته، ولی آن را تنها محدود به نمونه‌هایی دانسته که در آن مملوک یک اسم مشتق‌شده از فعل است. اما نیکیفوریدو (1991) روابط موضوعی را برای اسامی غیراشتناقی نیز به‌کار برده است؛ برای مثال در عبارت «جنگ پلوپونزی‌ها و آتنی‌ها»، این دو گروه را می‌توان دارای نقش کنش‌گر در نظر گفت (Taylor, 1989, p. 177).

اضافه بر تحول معنایی در ساخت‌های ملکی، گاهی نشانه‌های ملکی نیز تغییر نقش داده و برای نمایش مفاهیمی غیرملکی همچون بخش‌نمایی، معرفگی، تأکید، مبتدا یا تقابل به‌کار می‌روند. بیشترین مطالعه در ارتباط با نقش‌های غیرملکی روی زبان‌های اورالی (Nikolaeva, 2003; Kiss, 2018) و پس از آن آلتایی (Serbrenikov, 1963; Schroder, 1999) انجام شده است؛ با این حال، چنین تحولی در زبان‌هایی از گروه سامی (Rubin, 2005) و آسترونزیایی (Sneddon, 1996) نیز مشاهده شده است. جهان‌پناه (۱۳۸۰) نخستین‌بار بیان کرده است که واژه‌بست ضمیری سوم شخص مفرد در فارسی گفتاری در نقش‌های غیرضمیری کاربرد دارد و از این نقش‌ها با عناوین قیدسازی، تأکید و معرفه یاد کرده است. به‌علاوه، نغزگوی کهن (۱۳۹۳) با اشاره به کاربرد قیدگونه «ش» بیان می‌کند که در این کاربرد، «ش» به وندی اشتقاقی بدل شده است. راسخ مهند (۱۳۸۸) نیز «ش» را دارای نقش معرفه با کاربرد معرفه ارجاعی معرفی کرده است.

دو پژوهش اعتباری و همکاران (2020) و اعتباری (forthcoming) با بهره‌گیری از پیکره تاریخی رساله اعتباری (۱۳۹۹) و نمونه‌هایی از فارسی گفتاری نشان داده‌اند که نقش‌های غیرضمیری «ش» در واقع از نقش ملکی نشئت گرفته و در زبان فارسی نیز، به‌عنوان زبانی از گروهی متفاوت یعنی هندواروپایی، تحولاتی مشابه با زبان‌های فوق صورت گرفته است. اعتباری و دیگران (2020) بحث می‌کنند که نقش‌هایی که پیش‌تر با عناوین قیدسازی یا تأکید معرفی شده‌اند، در واقع نقش تقابلی - بخش‌نما^{۲۲} هستند که در بافت‌هایی به صورت قیدگونه یا تأکید نیز کاربرد دارد. در پژوهش ایشان مسیر دستوری‌شدگی «ش» از مالک ساخت جزء-کل با ساختار تقابل مرجع به نشانه بخش‌نما و سپس به نشانه تقابلی در فارسی گفتاری ارائه شده است. به‌علاوه، پژوهش دیگری (Etebari, forthcoming) نشان داده است که «ش» ملکی در

مسیری دیگر به نشانه معرفه دستوری شده است. در این مسیر «ش» در ساخت ملکی با رابطه پیوندی به مرور رابطه خود را با مرجع از دست داده، ابتدا به نشانه معرفه پیوندی و سپس معرفه غیرپیوندی یا همان ارجاعی دستوری شده است. اگرچه دو نقش تقابلی و معرفه غیرپیوندی تنها در فارسی گفتاری مشاهده شده‌اند، با توجه به اینکه این اشتقاق‌ها در مسیر تحولات معنایی ملکی‌ها رخ داده است، در نقشه گسترش معنایی این پژوهش نیز اضافه خواهند گشت تا تصویر جامع‌تری از این تحولات به دست آید.

۳. چارچوب نظری

در رویکردهای مالکیت معمولاً دو مفهوم کنترل مالک روی مملوک یا نزدیکی فضایی بین این دو در تعریف و توصیف مالکیت به کار می‌رود (Heine, 1997, p. 3). لمان (1998, p. 6) کنترل را پیش‌فرض و هاینه (1997, p. 3) آن را مفهومی پیش‌الگویی برای یک رابطه ملکی می‌داند. با این حال، دیگران مالکیت را به صورت مفهومی گسترده، هرگونه ارتباط یا پیوند میان دو اسم در نظر گرفته‌اند (Aikhenvald, 2012, p. 2). روابط معنایی ساخت ملکی معمولاً یا از طریق بافت و یا معنای واژگانی خود واحدهای اسمی مشخص می‌شوند (Lander, 2008, p. 581). بارکر^{۲۳} (1995, p. 181) رابطه ملکی را متشکل از سه جزء تعریف می‌کند: دو چیز (مالک و مملوک) و رابطه میان آن‌ها. استورتو^{۲۴} (2005, p. 59) معتقد است که از این سه جزء، رابطه است که معنای ساخت ملکی را مشخص می‌کند. در میان انواع معنای معرفی شده برای مالکیت، روابط تملک، خویشاوندی و جزء - کل روابط هسته‌ای در این ساخت به شمار می‌روند (Aikhenvald, 2012, p. 3). رابطه تملک با نام‌های تملک قانونی (Koptjevskaja, 2002, p. 141) یا مالکیت دائمی (Heine, 1997, p. 34) نیز شناخته می‌شود. در این رابطه «مملوک مایملک مالک است، و معمولاً مالک یک عنوان حقوقی در برابر مملوک دارد» (Heine, 1997, p. 34). برخلاف رابطه تملک که در آن مالکیت قانونی مملوک با مالک برقرار است، در رابطه دسترسی^{۲۵} مالک می‌تواند از مملوک برای مدت محدودی استفاده کند، اما نمی‌تواند مدعی شود که مالک قانونی آن است (Heine, 1997, p. 34). برای مثال در ترکیب «ماشین آقای محسنی»، اگر «آقای محسنی» صاحب قانونی آن ماشین باشد، رابطه تملک و

چنانچه ماشین شرکتی را استفاده کند بدون آنکه صاحب آن باشد، رابطه دسترسی خواهد بود. رابطه دسترسی همچنین در ارتباط با حیوانات کاربرد دارد که به لحاظ منطقی نمی‌توانند صاحب قانونی چیزی در نظر گرفته شوند. مثلاً در ساخت «پالان اسب»، رابطه «پالان» و «اسب» از نوع دسترسی است.

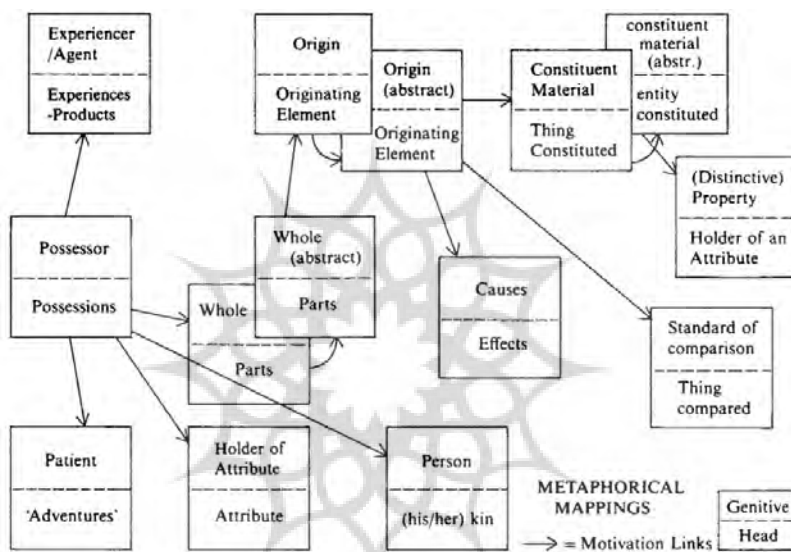
دو رابطه بنیادین دیگر خویشاوندی و اعضای بدن هستند. رابطه خویشاوندی برای ارتباط خویشاوندی میان مالک و مملوک، اعم از نسبی یا سببی، به کار می‌رود؛ برای مثال در «مادرم»، رابطه دیگر که به گونه‌ای مشتق شده یا گسترده‌تر از رابطه خویشاوندی است، رابطه اجتماعی نام دارد که در آن ارتباط میان مالک و مملوک از نوع سایر روابط انسانی است که در جامعه و به سبب ارتباط میان افراد وجود دارد؛ برای مثال «وزیرش». در رابطه اعضای بدن، مالک نوعی جاندار است که اعضای بدن آن مملوک هستند (Nichols, 1992). رابطه مشابه دیگر که شامل رابطه اعضای بدن نیز می‌شود، رابطه جزء - کل است که شامل همه مواردی می‌شود که در آن اجزای یک چیز و رای جاندار آن مدنظر باشد. از دیگر روابط ساخت ملکی، رابطه توصیفی یا کیفیت^{۲۶} (Lehmann, 1998, p. 12) است. در این رابطه، مملوک مشخصه‌ای انتزاعی را در مورد مالک بیان می‌کند؛ مانند شجاعت. هاینه (1997, p. 34) از این رابطه با عنوان مالکیت انتزاعی یاد و بیان می‌کند که در این نوع رابطه «مملوک مفهومی غیرقابل دیدن و یا لمس کردن است، مانند بیماری، احساسات، و سایر حالات روان‌شناختی»، در رابطه اندازه یا کمیت^{۲۷} (Koptjevskaja, 2002, p. 154)، مملوک کمیتی قابل اندازه‌گیری از مالک را بیان می‌کند، مانند «ارتفاع»، مالک و مملوک همچنین می‌توانند با یکدیگر در رابطه مکانی^{۲۸} (Taylor, 1989, p. 677) باشند، به طوری که معمولاً مالک محلی است که مملوک در آن قرار دارد، یا با آن مرتبط است. برخی رابطه مکانی را نیز همچون و بخشی از رابطه جزء - کل در نظر گرفته‌اند (Koptjevskaja, 2002, p. 15).

رابطه دیگر مشابه با رابطه مکانی، رابطه فضایی^{۲۹} (Heine, 1997, p. 10) است که به ارتباط فیزیکی مالک و مملوک نسبت به یکدیگر و در واقع مکان‌بندی آن‌ها مربوط است. در رابطه زمانی^{۳۰} رابطه میان یک فعالیت و زمانی برقرار است که فعالیت در آن زمان انجام شده است (Taylor, 1989, p. 666). این پدیده‌های زمانی می‌توانند فواصل یا نقاط زمانی باشند

(Koptjevskaja Tamm, 2002, p. 150). در رابطه منشأ که با نام‌های آغازکننده^{۳۱} و مؤلف^{۳۲} (Koptjevskaja Tamm, 2002, p. 142) نیز شناخته می‌شود، مالک منبع وجودی مملوک است یا سرآغاز آن را معرفی می‌کند؛ مانند «شعر پیترا». البته از آنجایی که منشأ چیزی در صورتی که انسان باشد می‌تواند کنش‌گر آن نیز باشد، میان این دو نقش شباهت وجود دارد (Luraghi, 2003, p. 31) و برخی همچون نیکفوریدو منشأ را کنش‌گر نیز در نظر گرفته‌اند؛ برای مثال در «نفرین سنت لئارد» (Nikiforidou, 1991, p. 155). رابطه علی^{۳۳} زمانی برقرار است که مالک و مملوک دلیل یا نتیجه یکدیگر باشند. در رابطه مقایسه‌ای^{۳۴} (Nikiforidou, 1991, p. 153) مالک و مملوک شباهت یا تفاوتی را در ارتباط با یکدیگر نمایندگی می‌کنند و در نهایت رابطه پیوندی^{۳۵} معمولاً زمانی به‌کار می‌رود که ارتباطی میان مالک و مملوک وجود دارد، اما در هیچ‌یک از موارد بالا طبقه‌بندی نمی‌شود. البته عده‌ای معتقدند تمامی روابط میان مالک و مملوک را می‌بایست پیوندی دانست. کمپسون^{۳۶} (1977, p. 125) می‌نویسد: «نمی‌توانیم درباره معنای ساخت ملکی چیز زیادی بگوییم؛ تنها این که می‌بایست رابطه‌ای پیوندی میان «مالک» و «مملوک» وجود داشته باشد. غیر از این [تعریف]، تعیین معنای آن [ساخت ملکی] امکان‌پذیر نیست».

نیکفوریدو (1991) در پژوهشی روی گسترش روابط معنایی در ساخت اضافی برخی زبان‌های اروپایی نشان می‌دهد که این ساخت دارای چندمعنایی ساختارمند است و معانی مختلف بر مبنای استعاره‌هایی از یکدیگر مشتق شده‌اند. به این ترتیب که پیش‌روی از مالکیت (در معنای تملک)، به‌عنوان معنایی بنیادین، به سوی سایر معانی در زبان‌ها مشترک و برپایه نگاشت‌های استعاری صورت می‌گیرد (Nikiforidou, 1991, pp. 150-151). وی بر همین اساس نقشه‌ای را برای تحول معنایی روابط حاضر در ساخت اضافی (ملکی اسمی) ارائه کرده است (شکل ۱) که مبنای بررسی پژوهش حاضر خواهد بود. از منظر وی، فاصله زمانی میان روابط معنایی مختلف، مبتنی بر فاصله آن‌ها روی نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی است؛ به‌طوری که هر چه یک معنا از مالکیت دورتر باشد، به‌لحاظ زمانی نیز دیرتر بروز کرده است. وی همچنین بیان می‌کند که مشخص کردن مسیر دقیق در زمانی این روابط آسان نیست، زیرا معمولاً در هر بازه تاریخی از یک زبان می‌توان بسیاری از این معناها را یافت. تنها در صورتی

می‌توان به ترتیبی در آن دست یافت که در یک زبان شاهد تغییری در ساختار یا حالت صرفی ملکی باشیم. در این صورت رصد تحولات معنایی ساخت ملکی جدید می‌تواند مسیری در زمانی در اختیار ما بگذارد. به این معنا که ببینیم ساخت یا نشانه جدید ابتدا کدام معانی را اخذ می‌کند (Nikiforidou, 1991, p. 193) و معانی جدید با چه فاصله‌ای ظاهر می‌شوند.

شکل ۱: نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی (Nikiforidou, 1991)

Figure 1: Map of semantic extension in genitive constructions (Nikiforidou, 1991)

۴. جمع‌آوری داده‌ها و روش تحقیق

داده‌های این پژوهش برگرفته از پیکره تاریخی جمع‌آوری شده در رساله (اعتباری، ۱۳۹۹) است که متشکل از نمونه‌هایی منتخب از متون نثر قرون چهارم تا چهاردهم فارسی نو است. یکی از معیارهای انتخاب متن‌ها نزدیکی زبان نگارش آن‌ها به زبان گفتاری و به عبارت دیگر ساده بودن زبان است. انتخاب متون با نثر ساده و نه فنی، همچنین از این منظر اهمیت می‌یابد که تأثیر سبک، آهنگ کلام و صنایع ادبی را بر نحوه به کارگیری واژه‌بست ضمیری کاهش

می‌دهد. معیار دوم، روایی بودن متون است. به منظور یافتن انواع شخص و شمار واژه‌بست‌های ضمیری لازم است متونی انتخاب شوند که در آن‌ها امکانی برای کاربرد انواع واژه‌بست وجود داشته باشد؛ به این معنا که متن تنها به گزارش احوال یک سوم شخص محدود نباشد. به همین منظور از نثرهای داستانی، تاریخی، سفرنامه‌ای و غیره استفاده شده است که روایی‌تر بوده و حاوی داستان‌ها و حکایاتی باشند که مکالمه را نیز دربر بگیرند. از آنجایی که این پژوهش در زمانی است، مشخص بودن زمان تولید داده‌ها نیز اهمیت بسیاری می‌یابد که تعیین‌کننده معیار سوم در گزینش متون است.

مسئله بااهمیت دیگر توجه به حجم داده‌ها برای موثق بودن تحلیل‌های زبان‌شناختی است. بیبر^{۳۷} (1990) با بررسی آماری انواعی از ویژگی‌های زبانی نشان داده است که معمولاً به ازای هر ۱۰۰۰ واژه از یک متن، بسامد حضور ویژگی‌ها ثابت می‌ماند؛ البته وی اضافه می‌کند که در مواردی که به دنبال ویژگی‌های نادرتری هستیم، مانند بندهای ربطی که در جایگاه فاعلی تولید می‌شوند، تعداد واژه بیشتری مورد نیاز است (Biber et al., 1998). این درحالی است که اوستدیح^{۳۸} (1988) تعداد بسیار بیشتری، یعنی بیست هزار واژه، را برای هر متن پیشنهاد داده است. اگرچه در پژوهش بیبر (1990)، یکی از ویژگی‌های ثابت در هر هزار واژه، ضمائر شخصی بوده‌اند، اما با توجه به اینکه واژه‌بست‌های ضمیری زبان فارسی را نمی‌توان با بسامدی قابل‌توجه در همه کاربردهایشان در متون نوشتاری فارسی نو یافت، میزان واژه مورد بررسی از هر متن بسیار بیشتر از معیار بیبر (1990) و به میزان پانزده هزار واژه در نظر گرفته شد که تا حد امکان تمامی نقش‌ها را شامل شود.

از هر قرن سه متن از سه نویسنده مختلف با توجه به معیارهای فوق انتخاب شده که در کل ۳۳ متن را شامل می‌شود (پیوست ۱). از هر یک از آثار انتخابی، پانزده هزار واژه و در نتیجه برای هر قرن ۴۵ هزار واژه بررسی شده است. گفتنی است که صفحات این آثار به صورت نیمه‌تصادفی انتخاب شده‌اند. گزینش صفحات دو پیش‌شرط داشته است: اول آن‌که داده‌ها هم از ابتدا، هم وسط و هم انتهای هر متن استخراج شوند تا اگر مؤلف به هر دلیلی در یک بخش از اثر مسیر خاصی را در نگارش پیش گرفته باشد که در نتیجه روی نوع کاربرد واژه‌بست‌های ضمیری تأثیرگذار باشد، انواع کاربرد استخراج شود. شرط دیگر آن بوده که از

بخش‌هایی از متن که مشخصاً حاوی تک‌گویی‌های مؤلف است، برای مثال ابتدای فصل‌بندی‌ها که معمولاً مؤلف در آن به ذکر حمد و سپاس یا پندهای اخلاقی می‌پردازد، صرف نظر شود. در نهایت حجم کلی پیکره را پانصد هزار واژه تشکیل داده است که شامل ۲۴۹۶ نمونه شامل واژه‌بست‌های ضمیری است. بیشترین سهم از این نمونه‌ها، یعنی ۱۹۵۲ مورد، معادل ۸۰ درصد، به نقش ملکی اختصاص دارد. نمونه‌های ملکی از پیکره استخراج شده، روابط معنایی آن‌ها بر مبنای دسته‌بندی‌های ارائه شده در هاینه (۱۹۹۷)، نیکیفوریدو (۱۹۹۱)، کوچوسکایاتم (۲۰۰۲) و لمان (۲۰۰۲) که در بخش ۳ معرفی شد، مورد بحث قرار گرفته و همچنین بسامد وقوع آن‌ها در پیکره و به تفکیک قرن با جدول‌ها و نمودارهایی ارائه شده است. به علاوه، بسامد وقوع هر یک از شخص و شمارهای واژه‌بست‌های ضمیری نیز مدنظر بوده است. در ادامه، بر مبنای نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی معرفی شده از سوی نیکیفوریدو (۱۹۹۱) و همچنین با توجه به روابط معنایی به دست آمده از پیکره پژوهش، نقشه تحولات معنایی ساخت ملکی با مالک واژه‌بستی در فارسی نو ارائه شده است.

۵. بحث و بررسی

پیش‌تر بحث شد که در بسیاری از پژوهش‌ها مرسوم‌ترین رابطه ملکی را تملک در نظر گرفته‌اند؛ با این حال بنا بر داده‌های این پژوهش (جدول ۱)، رابطه تملک از منظر بسامد در رتبه پنجم قرار گرفته است و به طوری که در بخش ۱.۴ خواهیم دید، تا پیش از قرن دوازدهم نمونه‌های معدودی برای این رابطه یافت شده است. از طرف دیگر، بیشترین بسامد، یعنی ۱۱۶۵ مورد معادل ۶۰ درصد نمونه‌ها، تنها به دو رابطه خویشاوندی و اعضای بدن^{۳۹} اختصاص دارد که نشان از اهمیت بیشتر آن‌ها در ساخت ملکی فارسی دارد.

جدول ۱: روابط معنایی ساخت ملکی با مالک واژه‌بستی در فارسی نو

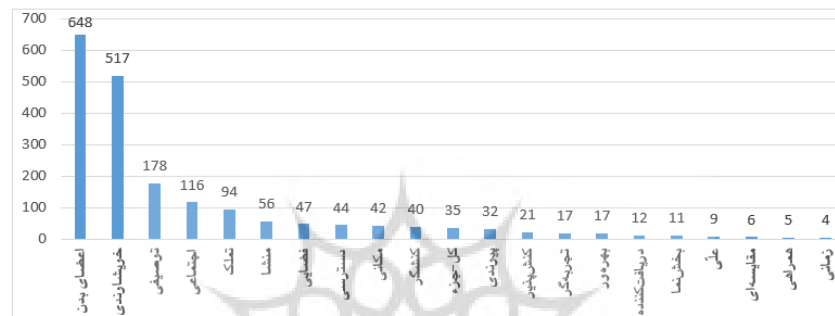
Table 1: Semantic relations in New Persian possessive constructions with clitic possessor

ردیف	رابطه اضافی	مثال	بسامد
۱	اعضای بدن	سر از تنش جدا کردند. (طوسی، ۱۳۴۸، ص. ۳۳۵)	۶۴۸
۲	خویشاوندی	خلافت به کسی رسد که مادرش حارثیه باشد. (مستوفی، ۱۳۶۲، ص. ۲۸۹)	۵۱۷
۳	توصیفی	شمائل و اخلاقش برشمردم. (جامی، ۱۳۶۷، ص. ۶۶)	۱۷۸
۴	اجتماعی	یارانش نیز سوگند خوردند. (کاتب ارجانی، ۱۳۴۷، ص. ۴۴)	۱۱۶
۵	تملک	پای اسبش به سوراخی فرو رفت. (دقایقی مروزی، ۱۳۴۷، ص. ۱۷)	۹۴
۶	منشأ	عهد کنم که رازت فاش نکنم. (بیغمی، ۱۳۴۱، ص. ۱۱۱)	۵۶
۷	فضایی	در میانشان هیچ چیز نبود. (طالبیوف، ۱۳۵۶، ص. ۶۷)	۴۷
۸	دسترسی	اما پالانش عوض شده. (جبل‌الرودی، ۱۳۷۲، ص. ۳۵۶)	۴۴
۹	مکانی	هوايش بیلاقی و زراعتش هنوز سبز است. (ناصرالدین شاه قاجار، ۱۳۶۱، ص. ۲۳)	۴۲
۱۰	کنش‌گر	مانع خدمتش می‌شوید. (آصف، ۱۳۵۲، ص. ۱۲۴)	۴۰
۱۱	کل-جزء	هنوز بعضی از دیوار و بروجش باقی است. (ناصرالدین شاه قاجار، ۱۳۶۱، ص. ۲۵۳)	۳۵
۱۲	پیوندی	مقدمات ممنوع است. (زاکانی، ۱۳۷۸، ص. ۳۳۵)	۳۲
۱۳	کنش‌پذیر	آن چه سعی است من اندر طلبش نمایم. (واصفی، ۱۳۵۰، ص. ۱۹۴)	۲۱
۱۴	تجربه‌گر	همه حیرتم درحقیقت به سبب حرف زدن شما به انگلیسی است. (مراغه‌ای، ۱۳۹۷، ص. ۶۸)	۱۷

ردیف	رابطه اضافی	مثال	بسامد
۱۵	بهره‌ور	از اقالیم زمین، اکابر و افاضل، احرام خدمتش بسته داشتند. (بیضاوی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۳)	۱۷
۱۶	دریافت‌کننده	راضی شده، جواش گفته، فرستاد. (نخشبی، ۱۳۴۶، ص. ۱۶)	۱۲
۱۷	بخش‌نما	از این دو کلمه یک لفظش را فرمودند. (صفوی، ۱۳۴۳، ص. ۳۸)	۱۱
۱۸	علی	این محنت‌ها که به سرت آمد، باعثش من بودم. (دقایقی مروزی، ۱۳۴۷، ص. ۹۴)	۹
۱۹	مقایسه‌ای	مادر دهر قرینه‌اش را به عرصه وجود نیاورده. (نقیب‌الممالک، ۱۳۸۶، ص. ۱۲۸)	۶
۲۰	همراهی	صحبتش سوهان روح است. (فراهانی، ۱۳۰۶، ص. ۱۵۵)	۵
۲۱	زمانی	شب و روزمان با هم می‌گذشت. (پرویزی، ۱۳۴۸، ص. ۹۵)	۴

در جدول ۱ به علت بسامد بالای رابطه اعضای بدن، آن را در دسته‌بندی جداگانه‌ای از جزء - کل قرار داده‌ایم. دیگر روابط جزء - کل تنها ۳۵ مورد، ۵ درصد، هستند. در این جدول همچنین رابطه بخش‌نما دیده می‌شود. این رابطه اگرچه مشتق شده از رابطه جزء - کل است، اما چنان که در نمونه مشاهده می‌شود، نمی‌توان آن را به کلی ساختی ملکی در نظر گرفت؛ به طوری که در این ساخت، واژه‌بست ضمیری دیگر کاملاً قابل جایگزین شدن با یک مالک اسمی نیست، بلکه به‌عنوان نشانه بخش‌نما به‌کار می‌رود. این تحول مفصلاً در اعتباری و همکاران (۲۰۲۰) بحث شده است. اگر چه در روابط انسانی ساخت ملکی، رابطه خویشاوندی پنج برابر بیشتر از روابط دیگر در اجتماع با مالک واژه‌بستی به‌کار می‌رود، رابطه اجتماعی نیز خود به تنهایی از نظر بسامد چهارمین مورد پرکاربرد است. رابطه مهم دیگر در ساخت ملکی، رابطه توصیفی است که با ۱۷۸ مورد سومین رتبه را به خود اختصاص داده است. در این تحلیل، رابطه اندازه^{۲۰} را نیز ذیل رابطه توصیفی بررسی کرده‌ایم، زیرا موارد این رابطه بسیار اندک بوده و در عین حال در بیشتر قرون هجری به‌صورت پراکنده یافت می‌شود. قائل شدن این تمایز داده ارزشمندی را

در اختیار ما قرار نمی‌داد. پس از پنج رابطه پربسامدی که معرفی شد، سایر روابط بسامد پایین‌تری داشته و برخی به صورت اندک حضور دارند. نمودار زیر سهم هر یک از روابط معنایی را در ساخت ملکی با مالک واژه‌بستی در فارسی نو به نمایش می‌گذارد.

شکل ۲: بسامد روابط معنایی ساخت ملکی با مالک واژه‌بستی

Figure 2: Frequency of semantic relations in possessive constructions with clitical possessor

پیش‌تر بیان شد که گروه اسمی با ساخت اضافی می‌تواند نقش‌های موضوعی، اعم از فاعلی و مفعولی، را نمایندگی کنند. در رابطه فاعلی دو نقش تجربه‌گر^{۴۱} و کنش‌گر^{۴۲} برای مالک مشاهده شد. در ارتباط با رابطه مفعولی، نمونه‌های این پیکره شامل نقش‌های کنش‌پذیر^{۴۳}، دریافت‌کننده^{۴۴}، بهره‌ور^{۴۵} و همراهی^{۴۶} هستند. لمان (1998) این موارد را به‌طور کلی شرکت‌کننده می‌نامد؛ به‌طوری که شرکت‌کننده‌های مرکزی، کنش‌گر و کنش‌پذیر هستند که یا موقعیتی را کنترل می‌کنند و یا تحت کنترل موقعیتی هستند (Lehmann, 1998, pp. 13-14). در این پیکره، بیشترین بسامد به رابطه کنش‌گر اختصاص دارد و پس از آن کنش‌پذیر. این موضوع از آنجا اهمیت می‌یابد که یکی از مفاهیم اصلی در رابطه ملکی کنترل است و در این موارد رابطه کنش‌گر که بیشترین میزان کنترل را به نمایش می‌گذارد، از بیشترین بسامد نیز نسبت به سایر روابط برخوردار است.

۱.۵. تحول در زمانی روابط معنایی در ساخت ملکی

برای فهم چگونگی گسترش معنایی در ساخت ملکی لازم است عامل در زمانی را نیز در نظر بگیریم. جدول ۲ بسامد وقوع هر یک از روابط را به تفکیک قرن مشخص کرده است. با نگاهی به این جدول در می‌یابیم که تمامی روابط ملکی سیری صعودی داشته‌اند که نشان از گسترش معنایی در ساخت ملکی دارد. به‌علاوه، برخی روابط همچون مقایسه‌ای از ابتدا در پیکره مشاهده نشده یا با تعداد بسیار پایینی وجود دارند. بررسی‌های کمی نشان می‌دهد که روابط خویشاوندی و اعضای بدن نه‌تنها در کل پیکره، بلکه در هر یک از قرن‌های فارسی نو نیز بیشترین کاربرد را داشته‌اند. این اختلاف به‌طور خاص در قرون اولیه که کاربرد سایر روابط معنایی چندان رایج نیست، به‌صورت چشمگیری قابل مشاهده است. در حالی که می‌بینیم رابطه تملک تا پیش از قرن دوازدهم چندان پربسامد - همواره کمتر از ۱۰ مورد - نیست. این تفاوت بارز در بسامد این سه نشان می‌دهد که نمی‌توان از بنیادی بودن رابطه تملک مطمئن بود و به نظر می‌رسد حداقل برای مالک واژه‌بستی، دو رابطه اعضای بدن و خویشاوندی اهمیت بالاتری در امر رمزگذاری داشته باشند.

جدول ۲: بسامد روابط معنایی مالک واژه‌بستی در ساخت ملکی اسمی فارسی نو به تفکیک قرن

Table 2: Frequency of semantic relations encoded by clitical possessors in adnominal possessive constructions of New Persian per century

ردیف	قرن / رابطه	چهار	پنج	شش	هفت	هشت	نه	ده	یازده	دوازده	سیزده	چهارده
۱	اعضای بدن	۱۶	۲۷	۳۰	۲۳	۴۲	۴۸	۷۶	۵۹	۷۱	۱۲۳	۱۲۳
۲	خویشاوندی	۸۸	۴۳	۲۳	۵۷	۵۶	۴۴	۴۴	۴۸	۴۰	۳۲	۴۲
۳	توصیفی	۹	۱۰	۶	۷	۱۴	۱۷	۱۴	۱۰	۲۳	۲۳	۳۵
۴	اجتماعی	۳	۱۵	۲	۱	۱۵	۷	۱۵	۴	۲۵	۱۴	۱۵
۵	تملک	۱	۱	۲	۱	۹	۲	۴	۶	۳۶	۶	۲۶
۶	منشأ	۱	۱	۰	۱	۱	۵	۳	۴	۱۴	۹	۱۷
۷	فضایی	۰	۱	۱	۱	۰	۲	۵	۰	۶	۱۶	۱۵
۸	دسترسی	۰	۲	۰	۳	۵	۷	۲	۳	۵	۳	۱۴
۹	مکانی	۰	۴	۰	۰	۰	۳	۲	۱	۵	۲۵	۲
۱۰	کنش‌گر	۱	۳	۱	۱	۲	۳	۴	۲	۹	۳	۱۱

ردیف	قرن / رابطه	چهار	پنج	شش	هفت	هشت	نه	ده	یازده	دوازده	سیزده	چهارده
۱۱	جزء-کل	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۲	۱	۲	۱۲	۱۵
۱۲	پیوندی	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۳	۱	۹	۸	۷
۱۳	کنش‌پذیر	۰	۲	۰	۱	۴	۰	۲	۱	۳	۲	۶
۱۴	تجربه‌گر	۱	۰	۰	۰	۰	۴	۱	۱	۳	۰	۸
۱۵	بهره‌ور	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۱	۱	۶	۴	۲
۱۶	دریافت‌کننده	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۵	۱	۳
۱۷	بخش‌نما	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۳	۵
۱۸	علی	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۲	۰	۱	۱	۲
۱۹	مقایسه‌ای	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۲	۲
۲۰	همراهی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱
۲۱	زمانی	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱
۲۲	کل	۱۲۱	۱۱۱	۶۶	۹۸	۱۵۴	۱۵۰	۱۸۲	۱۴۴	۲۶۵	۲۹۸	۳۶۲

با نگاهی دقیق‌تر به رابطه اعضای بدن درمی‌یابیم که این رابطه ابتدا بیشتر محدود به اعضای جسمانی یا عینی بدن بوده، سپس انتزاعی‌تر شده و به مرور بر نمونه‌های مختلف آن و بسامدشان افزوده شده است. شکل ۳ نمودار میزان و رشد فراوانی اعضای بدن عینی و انتزاعی را به نمایش گذاشته است. منظور از اعضای بدن انتزاعی، مواردی همچون «دل» است که عینی و قابل لمس نیستند. در پیکره به‌طور کل حدود نیمی از روابط اعضای بدن به موارد انتزاعی‌تر اختصاص دارد؛ با این حال، اگر نمونه‌های این رابطه را از قرن چهارم دنبال کنیم، درمی‌یابیم که تا پیش از قرن ششم تنها اعضای انتزاعی به‌کار رفته به‌عنوان مملوک، واژه «دل» است. در قرن ششم واژه «جان» را نیز می‌یابیم و پس از آن تا قرن هشتم تنها این دو مورد با افزایش بسامد مشاهده شده‌اند. سپس در قرن هشتم تنوع بیشتری از آن‌ها را شاهد هستیم؛ برای مثال تا پیش از این قرن واژه‌های «خاطر»، «ذات»، و «یاد» مملوک واژه‌بست‌های ضمیری قرار نگرفته‌اند. به همین ترتیب «رای» در قرن نهم یا «روح» و «نهاد» در قرن دهم اضافه شده‌اند.

شکل ۳: رشد بسامدی روابط اعضای بدن عینی و انتزاعی

Figure 3: Frequency growth of concrete vs. abstract body-part relations

تحول از موارد عینی‌تر به انتزاعی‌تر یکی از مشخصه‌های مهم دستوری‌شدگی در زبان‌ها است. تروگات^{۴۷} (۱۹۸۲) بحث می‌کند که در دستوری‌شدگی عواملی معناشناختی و کاربردشناختی به تحول معانی عینی به انتزاعی‌تر منجر می‌شوند. موارد فوق نیز به‌خوبی چنین مسیری را باز می‌نمایانند. در واقع واژه‌بست‌های ضمیری به‌تدریج نه فقط برای نمایش مالکیت بر چیزی عینی، بلکه برای نسبت دادن موارد انتزاعی به یک شخص نیز به‌کار گرفته شده‌اند. این دستوری‌شدگی را در تحولات رابطه جزء - کل نیز می‌توان مشاهده کرد. موارد موجود در رابطه جزء - کل شامل دو دسته هستند: در یک دسته، ساخت جزء - کل متشکل از اجزای یک واحد عینی غیرجاندار (کل) است؛ در دسته‌ای دیگر، این ساخت برای اشاره به بخش‌هایی از یک واحد انتزاعی‌تر یا مقادیر مختلف از چیزی به‌کار می‌روند که این موارد متأخرتر بوده و مجدداً حرکتی را از عینی‌ها به انتزاعی‌ها نشان می‌دهند.

برای نمونه، در مثال (۱) بخشی از ساخت یک واحد عینی غیرجاندار به‌صورت رابطه جزء - کل نشان داده شده است. در مثال (۲.الف) اما اگرچه مالک عینی است، مملوک «یک دانه و نیم» نه به جزئی از ساخت آن کل، بلکه به مفهومی قراردادی یعنی ارزش آن اشاره دارد. ساخت

ملکی در مثال (۲.ب) به بخشی از یک مفهوم یا داستان یا اتفاق اشاره می‌کند. علاوه بر مقادیر، واژه‌بست‌های ضمیری همچنین می‌توانند در ساخت‌های بخش‌نما و در اتصال به کمیت‌نماها به کار روند. این کاربرد نیز متأخر بوده و در پیکره این پژوهش پیش از قرن دوازدهم مشاهده نشده است. نمونه‌ای مستخرج از این قرن را در مثال (۳) مشاهده می‌کنید. کاربرد واژه‌بست ضمیری سوم شخص برای اشاره به موارد انتزاعی‌تر، بیان مفاهیمی همچون مقدار و حضور آن در ساخت‌های بخش‌نما، در نهایت به بازتحلیل «ش» به نشانه بخش‌نما و سپس تقابل - بخش‌نما منجر شده است (Etebari et al. 2020). برای مشاهده بهتر ظهور و رشد معانی مختلف در رابطه جزء - کل نمودار ۴ ارائه شده است.

۱) و سقوطش از ساج ساخت.

(مستوفی، ۱۳۶۲، ص. ۲۷۸)

۲) الف. ده مرء یک دانگ و نیمش مال جلو دارهاست.

(ناصرالدین شاه قاجار، ۱۳۶۱، ص. ۲۰)

ب. باقیش یادم رفت.

(دهخدا، بی‌تا، ص. ۲۱)

۳) اکثرشان با زره و جوشن و [...] بودند.

(آصف، ۱۳۵۲، ص. ۱۳۸)

شکل ۴: تنوع روابط معنایی و بسامد آن‌ها در ساخت جزء - کل

Figure 4: Varieties of semantic relations with frequencies in whole-part constructions

پیش‌تر بیان شد که در پژوهش‌های پیشین در این ارتباط که از میان دو رابطه نحوی و مالکیت، کدام رابطه‌ای بنیادی در ساخت اضافی است، اختلاف‌نظر وجود دارد. نقش‌های موضوعی در مالک واژه‌بستی به‌صورت پراکنده در قرن‌های مختلف مشاهده و به مرور بر کاربرد آن‌ها افزوده شده است، هرچند سرعت رشد بالایی ندارند. در نتیجه این داده‌ها نمی‌توانند کمکی برای پاسخ به پرسش فوق ارائه دهند. با این حال، یک مسئله مهم که از بررسی‌ها برمی‌آید آن است که تا پیش از قرن هفتم هجری، نمونه‌ای برای کاربرد مصدر فعلی در نقش مملوک دیده نشده است. تا پیش از این قرن تنها مواردی همچون (۴.الف) مشاهده می‌شوند؛ سرانجام در قرن هفتم نمونه (۴.ب) یافت شده است که در آن «ش» دارای نقش کنش‌پذیر است و مملوک مصدر فعل را نشان‌دار کرده است. از قرن هفتم به بعد به مرور کاربرد اسامی مشتق از فعل در جایگاه مملوک افزایش می‌یابد. اگر نقش‌های موضوعی ساخت ملکی را به پیروی از تیلور (1989) محدود به اسامی مشتق از فعل بدانیم، بر مبنای این داده‌ها می‌توان احتمال داد که مالکیت یا همان تملک در ساخت اضافی بر نقش‌های فاعلی و مفعولی تقدم داشته باشد. به‌علاوه، از قرن دهم و به مرور در قرون پس از آن شاهد کاربرد واژه‌بست‌های ضمیری به‌عنوان وابسته‌ای (مالک) برای عبارات فعلی هستیم که نمونه آن را در مثال (۴.ج) مشاهده می‌کنید.

۴) الف. این حسنک و روز دارش.

(بیهقی، ۱۳۹۴، ص. ۱۷۷)

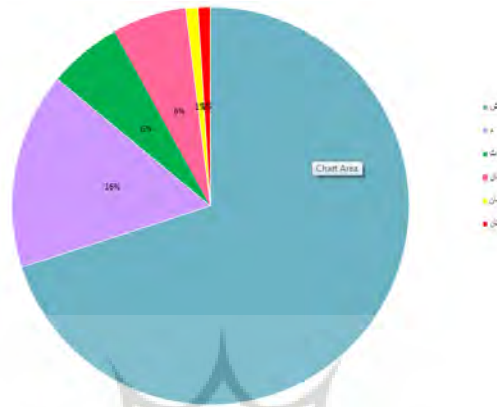
ب. دلاوری و بزرگی او سلطان را مانع آمد از کشتنش.

(بیضاوی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۲)

ج. به رفتن حمایش راضی شد.

(واصفی، ۱۳۵۰، ص. ۲۰۳)

نکته حائز اهمیت دیگر در تحول واژه‌بست‌های ضمیری در ساخت ملکی آن است که همواره واژه‌بست ضمیری سوم شخص مفرد یعنی «ش»، بیشترین بسامد را در تمامی نقش‌ها داشته است. چنانچه در شکل ۵ نمایش داده شده است، از بین موارد ملکی یافت شده، بیشترین نمونه‌ها به ضمیر «ش» اختصاص دارد، پس از آن «م» بسامد بالایی داشته، سپس «ت» و «شان» قرار دارند و در نهایت «تان» و «مان» کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند.

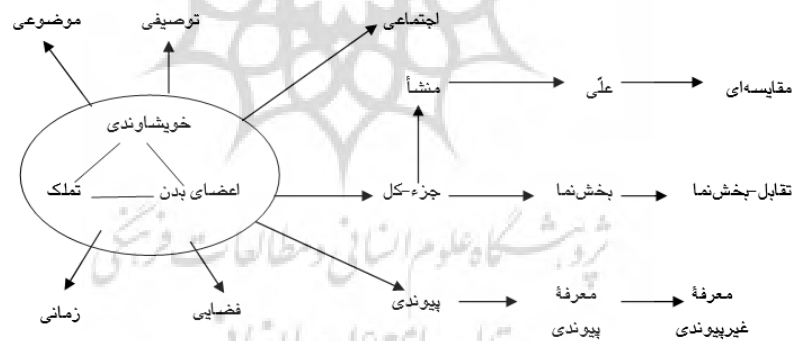
شکل ۶: بسامد حضور انواع شخص و شمار واژه‌بست‌های ضمیری ملکی
Figure 6: Frequencies of different person and number features of possessive pronominal clitics

دو دلیل محتمل را برای بسامد بالای «ش» می‌توان متصور شد. نخست آنکه در متون کلاسیک فارسی نو احتمال سخن گفتن از افراد سوم شخص به مراتب بیش از اول یا دوم شخص است. البته چنانچه پیش‌تر عنوان شد، یک معیار این پژوهش در انتخاب متون حضورِ گفت‌وگوهایی در متن بوده است که احتمال مشاهده این ضمائر را نیز افزایش دهد؛ با این حال نمی‌توان از اهمیت سوم شخص در روایات نوشتاری غافل شد. از طرف دیگر، دو شخص اول و دوم تنها برای ارجاع به انسان کاربرد دارند، در حالی که «ش» می‌تواند برای طیف وسیعی از مصداق‌ها، اعم از عینی و انتزاعی، به‌کار رود. همین موضوع می‌تواند هم عاملی برای حضور بالای آن در متن و هم تنوع معنایی بیشتر در آن باشد.

۲.۵. نقشه گسترش روابط معنایی در ساخت ملکی

در این بخش با بهره‌گیری از نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی نیکفوری (شکل ۱)، داده‌های به‌دست آمده در پیکره این پژوهش و همچنین نتایج حاصل از دو پژوهش اعتباری و دیگران (2020) و اعتباری (Forthcoming)، نقشه تحول معنایی مالک واژه‌بستی را در ساخت

اضافی فارسی نو ارائه کرده‌ایم (شکل ۷). در نقشه نیکفوریدو رابطه تملک معنای بنیادین در نظر گرفته شده که سایر روابط به صورت استعاری از این معنای پایه مشتق شده‌اند. با این حال، با توجه به بسامد بسیار بالای روابط خویشاوندی و اعضای بدن نسبت به رابطه تملک در پیکره پژوهش، چندان نمی‌توان در ارتباط با بنیادی بودن مفهوم تملک در ساخت اضافی مطمئن بود. بر این اساس و به پیروی از آخنوالد (2012, p.3)، در شکل ۷ هر سه رابطه به‌عنوان روابط بنیادین در نظر گرفته شده‌اند و به‌علاوه خطوط پیوند میان این سه رابطه بدون جهت هستند. این بی‌جهتی به این معناست که بررسی‌های این پژوهش نمی‌توانند اشتقاق هر یک از دیگری را تأیید کنند. پس از این سه، رابطه توصیفی بسامد بالایی را نشان می‌دهد که در نقشه نیکی‌فوریدو مستقیماً از تملک مشتق شده است. با این حال، نگارندگان بر این باورند که اشتقاق توصیفی‌ها از اعضای بدن انتزاعی نیز ممکن است و با توجه به بسامد پایین‌تر تملک نسبت به توصیفی، رابطه توصیفی را مشتق از حلقه معنایی بنیادین در نظر گرفته‌ایم. رابطه خویشاوندی خود به مرور گسترده‌تر شده و سایر روابط خارج از خانه، یعنی روابط اجتماعی، را نیز در برگرفته است که در نتیجه در نقشه شاخه جداگانه‌ای برای این گسترش اضافه شده است.

شکل ۷: نقشه معنایی در زمانی واژه‌بست‌های ضمیری ملکی در فارسی نو

Figure 7: diachronic semantic map of possessive pronominal clitics in New Persian

در نقشه فوق رابطه مکانی را در درون رابطه جزء - کل در نظر گرفته‌ایم. اگرچه بسامد رابطه مکانی بیشتر از سایر موارد جزء - کل است، اشتقاق مکانی از اعضای بدن و سپس جزء -

کل از مکانی منطقی نمی‌نماید. در این تحول رابطه اعضای بدن از رابطه‌ای نزدیک‌تر به شخص گسترش پیدا کرده و اجزای چیزهای اطراف انسان را نیز دربر گرفته است. این گسترش شامل اجزای یک مکان و اجزای مفاهیم انتزاعی‌تر نیز می‌شود. نقش تقابل - بخش‌نما از یافته‌های پژوهش اعتباری و همکاران (2020) به نقشه اضافه شده است (ر.ک. بخش ۲). پیش‌تر اشاره شد که رابطه پیوندی به مواردی اطلاق می‌شود که میان مالک و مملوک ارتباطی غیر از مواردی که تعریف شده است، وجود دارد و همچنین از موردی به مورد دیگر تفاوت کرده و پیچیده‌تر است. این رابطه به نقشه فوق افزوده شده و به‌علاوه یافته‌های پژوهش (Etebari, forthcoming) مبتنی بر تحول روابط پیوندی به نقش‌های معرفه پیوندی و ارجاعی نیز اضافه گشته‌اند. نیکفوریدو رابطه منشأ را مشتق از جزء - کل، علی را مشتق از منشأ و مقایسه‌ای را مشتق از علی در نظر گرفته است. بر مبنای داده‌های این پژوهش در ارتباط با این اشتقاق‌ها نمی‌توان نظری داد، زیرا تعداد موارد اندک و پراکنده است. به همین دلیل مطابق با نقشه نیکفوریدو اضافه شده‌اند. با این حال، با توجه به اینکه نمونه‌های رابطه مقایسه‌ای متأخرتر هستند، می‌توان تا حدودی این مسیر را تأیید کرد. در این نقشه، روابط موضوعی را نیز همچون توصیفی، برخلاف نیکفوریدو، نه مشتق از رابطه تملک بلکه مشتق از حلقه روابط بنیادین نمایش داده‌ایم. به همین ترتیب روابط زمانی و فضایی نیز اضافه شده‌اند که در نقشه نیکفوریدو وجود ندارند.

۶. نتیجه

مقاله حاضر برای نخستین‌بار تحولات معنایی مالکیت در فارسی نو را با بررسی ساخت ملکی اسمی با مالک واژه‌بستی مورد مطالعه قرار داده است. از آنجا که این ساخت از مالکیت تنها در فارسی نو قابل مشاهده است، چگونگی بیان معانی مختلف در آن و تحولات معنایی رخ داده در این ساخت در طی قرون مختلف اطلاعات ارزشمندی را در ارتباط با اشتقاق معانی مالکیت در اختیار ما قرار می‌دهد. پس از بررسی پیکره‌ای تاریخی متشکل از نمونه‌هایی از متون نثر فارسی نو و استخراج ۱۹۵۲ ساخت حاوی مالک واژه‌بستی، روابط معنایی مختلف در این ساخت‌ها بر مبنای چارپوب نظری هاینه (1997)، نیکفوریدو (1991)، کوپچوسکایاتم (2002) و

لمان (2002) مورد بحث قرار گرفت و بسامد وقوعشان در کل پیکره و همچنین به تفکیک قرن ارائه شد. بررسی و تحلیل داده‌ها چندین دستاورد به همراه داشته است.

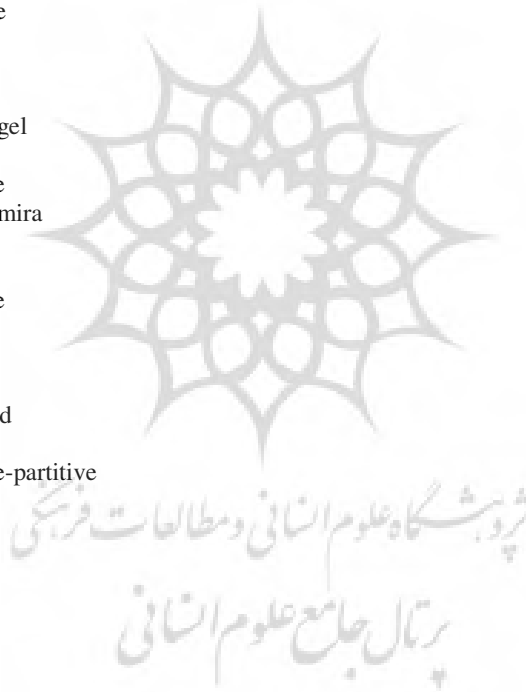
نخست آنکه روابط معنایی رمزگذاری شده توسط مالک واژه‌بستی در طول این دوره از زبان فارسی توزیع یکسانی ندارد، بلکه تحولاتی را در طول تاریخ به نمایش می‌گذارد. این مسئله در بررسی‌های در زمانی معانی مالکیت حائز اهمیت است. روابط معنایی نمایش داده توسط مالک واژه‌بستی فارسی نو مسیری را از روابط عینی‌تر به روابط انتزاعی‌تر پیموده است که خود مبین اشتقاق استعاری روابط مختلف بیان شده در نیکفوریدو (1991) و همچنین مؤید دستوری‌شدگی عینی به انتزاعی در تروگات (1982) است. این انتزاعی‌شدگی را می‌توان به وضوح در رابطه جزء - کل مشاهده کرد که در آن تحول از روابط عینی‌تر مانند اعضای بدن و اجزای اشیا را به روابط انتزاعی‌تر مانند مقادیر و بخش‌نمایی مشاهده کردیم. از طرفی، در بسامد وقوع انواع شخص و شمار واژه‌بست‌های ضمیری، سوم شخص مفرد با اختلاف بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده و به تبع روابط معنایی متنوع‌تر و در نتیجه انتزاعی‌تر را نمایندگی می‌کند. این‌ها در کنار هم مسیر دستوری‌شدگی و بازتحلیل «ش» ملکی را روشن ساخته است و تأییدی بر پژوهش اعتباری و همکاران (2020) است. بررسی‌ها نشان داد پس از سوم شخص مفرد، اول شخص مفرد بسامد بالایی در این ساخت دارد.

بر مبنای روابط معنایی به دست آمده و بر پایه نقشه گسترش معنایی ساخت اضافی نیکفوریدو (1991)، نقشه روابط معنایی ساخت ملکی اسمی با مالک واژه‌بستی در فارسی نو ارائه شد. بررسی داده‌ها نشان داده است که بیشترین روابط معنایی در ساخت مذکور به دو رابطه اعضای بدن و خویشاوندی اختصاص دارد که فرضیات مبتنی بر بنیادی بودن این دو رابطه را در ساخت‌های ملکی (Janda, 2018) تأیید می‌کند و از طرف دیگر نمی‌تواند شهادتی برای پایه بودن معنای تملک در ساخت ملکی ارائه کند. به همین دلیل، در نقشه معنایی ارائه شده و برخلاف نیکفوریدو (1991)، دو رابطه خویشاوندی و اعضای بدن در کنار تملک به عنوان معانی بنیادین ساخت ملکی در نظر گرفته شده‌اند. به علاوه، روابط معنایی اجتماعی، زمانی، فضایی، بخش‌نما، تقابل - بخش‌نما، معرفه پیوندی و معرفه غیرپیوندی نیز به نقشه نیکفوریدو (1991) اضافه شده است. اهمیت دیگر پژوهش در ارائه معیارهایی زبان‌شناختی برای بررسی‌های سبک‌شناسی متون نثر این دوره است؛ به گونه‌ای که تنوعات بسامدی روابط

معنایی در ساخت‌های ملکی هر یک از قرون فارسی نو می‌تواند به‌عنوان یک ابزار برای سنجش زمان نگارش آثار به‌کار گرفته شود.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. Heine
2. Nikiforidou
3. Koptjevskaja Tamm
4. Lehmann
5. adnominal
6. predicative
7. external
8. genitive
9. pertensive
10. Wackernagel
11. alienable
12. inalienable
13. Mussau-Emira
14. Puluwat
15. ownership
16. descriptive
17. Janda
18. Seiler
19. Tolai
20. Aikhenvald
21. Taylor
22. contrastive-partitive
23. Barker
24. Storto
25. disposal
26. quality
27. quantity
28. locative
29. spatial
30. temporal
31. originator
32. author
33. causative
34. comparison

35. associative
36. Kempson
37. Biber
38. Oostdijk
39. body part
40. measure
41. experiencer
42. agent
43. patient
44. recipient
45. beneficiary
46. companion
47. Traugott

۸. منابع

- اعتباری، ز. (۱۳۹۹). تحول در زمانی نظام واژه‌بست ضمیری در فارسی نو: رویکردی نقشی-رده‌شناختی. رساله دکتری. دانشگاه فردوسی مشهد.
- جهان‌پناه، س. (۱۳۸۰). ضمیر متصل-ش و داشتن، دو گرایش تازه در زبان فارسی. *زبان‌شناسی*، ۳۱، ۱۹-۴۳.
- درزی، ع.، و افشار، ط. (۱۳۹۲). بررسی فرآیند ارتقای اسم در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ۴(۲)، ۷۵-۹۹.
- راسخ‌مهند، م. (۱۳۸۸). معرفه و نکره در فارسی. *دستور*، ۵، ۸۱-۱۰۳.
- شریفی، ش. (۱۳۸۸). بررسی ساخت ملکی در زبان فارسی امروز از دیدگاه رده‌شناسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۱(۱)، ۶۲-۴۷.
- مزینانی، ا.، و شریفی، ش. (۱۳۹۴). بررسی نظام واژه‌بستی ضمیری در تاریخ زبان فارسی و علل تحول آن. *جستارهای زبانی*، ۶(۴)، ۲۷۵-۳۰۵.
- نغزگوی کهن، م. (۱۳۹۳). از واژه‌بست تا وند اشتقاقی. *مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبائی*، ۳۲۲، ۱۳۴۵-۱۳۵۰.
- نغزگوی کهن، م. (۱۳۹۵). بیان مالکیت در فارسی نو. *دستور*، ۱۲، ۱۷۱-۱۹۲.
- ملکی، س.، و نغزگوی کهن، م. (۱۳۹۸). طرح‌واره‌های مالکیت در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۲۰، ۳۳-۴۸.

References

- Aikhenvald, A.Y. (2012). Possession and ownership: A cross-linguistic perspective. In A.Y. Aikhenvald, & R. M. W. Dixon (Eds.), *Possession and Ownership* (pp. 1-64). Oxford: Oxford University Press.
- Barker, C. (1995). *Possessive descriptions*. Stanford: CSLI Publications.
- Benveniste, E. (1962). Pour l'analyse des fonctions casuelles: le genitif latin. *Lingua*, 9, 10-18.
- Biber, D. (1990). Methodological issues regarding corpus-based analyses of linguistic variation. *Literary and Linguistic Computing*, 5, 257-269.
- Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darzi, A. & Afshar, T. (2013). The study of possessor raising in Persian. *Language Related Research*, 4(2), 75-99. [In Persian].
- Dixon, R. M.W. (2010). *Basic linguistic theory 2: Grammatical topics*. Oxford: Oxford University Press.
- Etebari, Z. (Forthcoming.). Possessives as a source for definite articles? New evidence from Persian.
- Etebari, Z. (2020). *Diachronic Development of Pronominal Clitic System in New Persian: A Functional-Typological Approach*. PhD dissertation. Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian].
- Etebari, Z., Alizadeh, A., Naghzguy-Kohan, M., & Koptjevskaja-Tamm, M. (2020). Development of contrastive-partitive in Colloquial Persian: A grammaticalization from possessive =eš. *Language Typology and Universals*, 73(4), 575-604.
- Heine, B. (1997). *Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jahanpanah, S. (2001). Bound pronoun =eš and *dāštan*: two new tendencies in colloquial Persian of Tehran. *Iranian Journal of Linguistics*, 31, 19-43. [In Persian].
- Janda, L. A. (2018). *Ten lectures on cognitive linguistics as an empirical science*. Leiden/Boston: Brill.
- Jespersen, O. (1961). *A modern English grammar*. London: George Allen and Unwin.
- Kempson, R. M. (1977). *Semantic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kiss, K. E. (2018). Possessive Agreement into a Derivational Suffix. In H. Bartos, M. den Dikken, Z. Banreti, & T. Varadi (Eds.), *Boundaries Crossed, at the Interfaces of Morphosyntax, Phonology, Pragmatics and Semantics* (pp. 87-105). Cham: Springer International Publishing.
- Koptjevskaja-Tamm, M. (2002). Adnominal possession in the European languages: Form and function. *Language Typology and Universals*, 55(2), 141-172.
- Kurylowicz, J. (1965). The evolution of grammatical categories. *Diogenes*, 51, 55-71.
- Lander, Y. (2008). Varieties of Genitive. In A. L. Malchukov, & A. Spenser (Eds.), *Handbook of Case* (pp.581-592). Oxford: OUP.
- Lehmann, C. (1998). *Possession in Yucatec Maya: structures — functions — typology* [LincomStudies in Native American Linguistics 04]. Munchen: Lincom Europa.
- Lyons, C. (1977). *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luraghi, S. (2003). *On the meaning of prepositions and cases: The expression of semantic roles in Ancient Greek*. Amsterdam: John Benjamins.

- Maleki, S. & Naghzyguy-Kohan, M. (2020). Possession schemas in Persian. *Researches in Linguistics*, 20, 33-48. [In Persian].
- Mazinani, A. & Sharifi, Sh. (2015). Pronominal clitic system in the course of Persian history and the causes of its change. *Language Related Research*, 6(4), 275-305. [In Persian].
- Naghzyguy-Kohan, M. (2014). From clitics to derivational affixes. *Ninth Conference on Iran's Linguistics*, 332. 1345-1350. [In Persian].
- Naghzyguy-Kohan, M. (2016). Expression of possession in New Persian. *Dastur*, 12, 171-192. [In Persian].
- Nichols, J. (1992). *Linguistic diversity in space and time*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Nikiforidou, K. (1991). The meanings of the genitive: a case study in semantic structure and semantic change. *Cognitive Linguistics*, 2(2), 149-206.
- Nikolaeva, I. (2003). Possessive Affixes in the Pragmatic Structuring of the Utterance: evidence from Uralic. In P. M. Suihkonen, & B. Comrie (Eds.), *International symposium on deictic systems and quantification in languages spoken in Europe and North and Central Asia* (pp. 130-145). Izhevsk and Leipzig: Udmurt State University and Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
- Oostdijk, N. (1988). A corpus linguistic approach to linguistic variation. *Literary and Linguistic Computing*, 3, 12-25.
- Rasekh-Mahand, M. (2009). Definiteness and indefiniteness in Persian. *Dastur*, 5, 81-103. [In Persian].
- Rubin, A. D. (2005). *Studies in Semitic grammaticalization*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Seiler, H. (1983). *Possession: As an operational dimension of language*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Serebrennikov, B. A. (1963). *Istori_eskaja morfologija permskix jazykov [The historical morphology of Permic languages]*. Moscow: Akademija Nauk.
- Schroeder, C. (1999). *The Turkish Nominal Phrase in Spoken Discourse*. Weisbaden: Harrassowitz.
- Sharifi, Sh. (2009). A typological study of genitive construction in the contemporary Persian. *Iranian Journal of Researches in Linguistics*, 1(1), 47-62. [In Persian].
- Sneddon, J. N. (1996). *Indonesian: A Comprehensive grammar*. London and New York: Routledge.
- Storto, G. (2005). Possessive in Context. In J. Kim, Y. A. Lander, & B. H. Partee (Eds.), *Possessives and Beyond: Semantics and Syntax*, (pp.59-86). Amherst, Mass.: GLSA, University of Massachusetts.
- Taylor, J. R. (1989). *Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Traugott, E. C. (1982). From Propositional to Textual and Expressive meanings: Some Semantic-pragmatic Aspects of Grammaticalization. In W. P. Lehmann & Y. Malkiel (Eds.), *Perspectives on Historical Linguistics* (pp. 245-271). Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی